

*Ракевіч В. І., настаўнік пачатковых класаў Галынкаўскай сярэдняй школы
Зэльвенскага раёна, Гродзенскай вобласці*

Прыродныя згуртаванні Беларусі. Лес і яго насельнікі

Чалавек і свет. III клас

Мэта: пазнаёміць навучэнцаў з паняццямі «прыродныя згуртаванні», «лес як прыроднае згуртаванне».

Задачы:

✓ фарміраваць уяўленні пра прыродныя згуртаванні, стварыць умовы для ўсведамлення вучнямі сувязей паміж арганізмамі ў прыродным згуртаванні «лес», іх прыстасаванасці да сумеснага пражывання;

✓ пашыраць веды вучняў пра расліны і жывёл — насельнікаў лесу, іх характэрныя прыкметы;

✓ садзейнічаць развіццю ўменняў назіраць, параўноўваць і рабіць высновы;

✓ садзейнічаць выхаванню беражлівых адносін да прыроды.

Тып урока: урок вывучэння і першаснага замацавання новых ведаў

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Чалавек і свет» (Трафімава Г. У., Трафімаў С. А., 2018); фізічная карта Беларусі, карткі з умоўнымі абзначэннямі карысных выкапняў, надпіс «Прыроднае згуртаванне», карткі для работы ў парах; выявы лугу, поля, лесу, балота, птушак, звяроў, грыбоў.

I. Арганізацыйны этап.

Празвінеў ужо званок.

Час настаў пачаць урок.

З якім жа настроем яго пачынаем?

Зараз аб гэтым у вас запытаем.

Ці добра, сябры, вы сябе адчуваеце?
Жаданне вучыцца сёння вы маеце?
Значыць, ні мінуты не губляем,
Дамашняе заданне правяраем.

II. Этап праверкі дамашняга задання.

1. Адказы на пытанні.

Частка вучняў выконвае праверачны тэст (*дадатак 1*).

Астатнія вучні адказваюць на пытанні (праца з фізічнай картай).

— Адкажыце на пытанні:

- як называюцца прыродныя багацці, якія здабываюцца з зямлі і выкарыстоўваюцца чалавекам?
- як называюцца месцы, дзе залягаюць карысныя выкапні?
- якіх карысных выкапняў найбольш у нашай краіне?
- пакажыце, якім умоўным знакам абазначаюцца пясок і гліна;
- пакажыце, якім умоўным знакам абазначаецца калійная соль;
- назавіце самае буйнае радовішча калійных солей. Пакажыце яго на карце;
- што абазначае наступны ўмоўны знак?
- дзе ў Беларусі знаходзяцца радовішчы нафты? Пакажыце іх на карце.

2. Праца ў парах. Дыдактычная гульня «Пазнай па апісанні».

— Папрацуем у парах. На аркушах паперы, якія ляжаць перад вамі, запісаны ўласцівасці, па якіх можна вызначыць той ці іншы карысны выкапень. Злучыце стрэлкамі ўласцівасць з назвай карыснага выкапня, які валодае гэтай уласцівасцю.

- Ён складаецца з пясчынак, не злучаных паміж сабой. Таму ён сыпучы Каменная соль
  - З яе вырабляюць харчовую соль Карысныя выкапні
  - Гэта маслянічная вадкасць са спецыфічным пахам Гліна
  - З яе атрымліваюць каштоўныя ўгнаенні для палёў і агародаў Торф
  - Ён выкарыстоўваецца як паліва або як падсілка для жывёл Пясок
  - Што такое пясок, гліна, нафта, калійная соль, каменная соль, торф? Нафта
  - Калі яна мокрая, то мае асаблівы пах. Калійная соль
- А яшчэ яна пластычная

III. Этап актуалізацыі суб'ектнага вопыту.

— Мы сёння на ўроку гаварылі, што карысныя выкапні — гэта прыродныя багаці. А што азначае слова *прырода*?

— На якія дзве групы падзяляецца прырода?

— Назавіце прадметы нежывой прыроды.

— Назавіце прадметы жывой прыроды.

— Чым жывая прырода адрозніваецца ад нежывой? (*Дыхае, харчуецца, размнажаецца, памірае, расце.*)

IV. Этап вызначэння тэмы, пастаноўкі мэты і задач урока.

— Звярніце ўвагу на дошку. Зачытайце назвы наступных жывых арганізмаў.

1. Сасна, заяц, суніцы, вожык, шчупак, дзяцел.

2. Журавель, журавіны, мох, багн, кулік, дзік.

3. Лешч, гарлачык, бабёр, рак, дуб, стрэлаліст.

— Ці можна іх убачыць разам у адным месцы?

— Які жывы арганізм у кожным радку лішні?

— Адны групы жывых арганізмаў жывуць у лесе, другія — на балоце, трэція — у вадаёме, чацвёртыя — у полі. Аб тым, як яны называюцца, вы даведаецеся, калі на с. 39 зачытаеце сказ, выдзелены цёмным колерам.

— Дык як жа называюцца гэтыя групы? Зачытайце тлумачэнне ўголас.

— Пра якое прыроднае згуртаванне мы сёння будзем весці размову, прапаную здагадацца самім, разгадаўшы шыфраванку. Закрэсліце літары, якія паўтараюцца.

ДРЛДРЕДРС

— Якое слова атрымалася? (*Лес.*)

— Паспрабуйце вызначыць тэму ўрока. (Адказы вучняў.)

— Што трэба ведаць? (*Якія расліны насяляюць лес, якіх жывёл і птушак там можна сустрэць.*)

— Пошук адказаў на гэтыя пытанні і з'яўляецца мэтай нашага ўрока.

— Сёння на ўроку мы будзем весці размову пра самае вялікае прыроднае згуртаванне — лес. Мы ўспомнім, якія расліны насяляюць лес, якіх жывёл і птушак там можна сустрэць, даведаемся, як расліны лесу прыстасаваліся жыць побач і не перашкаджаць адна адной.

— Зараз праверым, ці добра вы ведаеце, хто ў лесе жыве і што ў лесе расце.

V. Этап вывучэння новай тэмы.

1. Гутарка.

— На якія тры групы можна падзяліць расліны? (*Дрэвы, кусты, травы.*)

— Якія дрэвы растуць у нашай краіне? (*Елкі, сосны, дубы, клёны, ліпы, ясені, бярозы і інш.*)

— Якія дрэвы адносяцца да хвойных парод? (*Сасна, елка.*)

— Назавіце лісцевыя дрэвы. (*Клён, ліпа, бяроза, асіна.*)

— Якія дрэвы растуць у змешаных лясах? (*Хвойныя і лісцевыя.*)

— Але ж акрамя дрэў у лесе растуць і кусты. Якія з іх вы ведаеце? (*Маліна, лясчына, ядловец, каліна, крушына і г. д.*)

— Ці ведаеце вы, якія травяністыя расліны растуць у лесе? (*Ландыш, медуніца, ветраніца, сунічнік і інш.*)

— Лес з'яўляецца домам і для кустоў, і дрэў, і траў. Як жа яны змяшчаюцца ў лесе і ніколі не сварацца?

— Пра сакрэт іх мірнага суседства мы даведаемся, калі адкрыем падручнік на с. 41 і прачытаем апошні абзац.

2. Самастойная праца з падручнікам.

— Як растуць у лесе расліны рознай вышыні?

— Якія дрэвы ўтвараюць першы, самы высокі ярус?

— Якія дрэвы растуць на другім ярусе?

— Якія расліны пасяліліся на трэцім, самым нізкім ярусе?

3. Гульня «Пазнай па прыкметах».

— Аб тым, якія звяры водзяцца ў нашых лясах, дапаможа ўспомніць гульня. Неабходна пазнаць па прыкмеце жывёлу.

1. Смелы, вынослівы, даўганогі, зубасты. (*Воўк.*)

2. Кароткалапы, калючы. (*Вожык.*)

3. Хутканогі, асцярожны, шэры, баязлівы. (*Заяц.*)

4. Высокі, хуткі, з разгалістымі рагамі. (*Лось.*)

5. Хуткая, асцярожная, грацыёзная, падобная на дамашнюю кошку. (*Рысь.*)

— Чаму ў лясах можа жыць шмат розных жывёл? (*Многа корму, лягчэй рабіць жыллё, можна лепі хвацаца ад ворагаў.*)

— Якіх птушак можна ўбачыць у лесе? Пазнайце іх на малюнках (малюнкi — на дошцы).

4. — Адгадайце загадкі пра птушак.

Хоць не ляснік, хоць не цясляр,

А ў лесе важны гаспадар —

Пасаду доктара займае:

Тук-тук! — ён дрэвы правярае.

(*Дзяцел.*)

Дзетак сваіх не гадуе,

Нават гнязда не будуе,

Звонка ў лесе гукае.

Што за птушка такая? (*Зязюля.*)

Можа поўзаць уверх і ўніз,

Як сапраўдны эквілібрыст.

(*Понаўзень.*)

Спаць усім ноччу не давала,

На ўсю сілу горла драла.

Днём жа дзесь ужо сама

Спіць лупатая ... (*сава*).

Фізкультхвілінка.

Па сцяжынцы мы ішлі,

На палянку мы зайшлі.

Прыселі, суніц паелі,

Далей пайшлі.

У гай бярозавы зайшлі

І абабкі там знайшлі.

Прыселі, сабралі,

Далей пайшлі.

Зноў сцяжынкай мы пайшлі.

У дубняк потым зайшлі.

Там ляжалі жалуды.

Хай дзікам будуць яны.

На пянёк мы ціха селі, усталі,

Управа, улева паглядзелі,

Круг вачыма апісалі,

І дамоў пашыбавалі.

— Хто з вас быў уважлівым у час фізкультхвілінкі і запомніў, што знайшлі дзеці ў бярозавым гаі? (*Абабкі.*)

— Якія грыбы можна ўбачыць у нашых лясах? Назавіце іх. Падказка ў вас перад вачыма (на дошцы — малюнкi грыбоў).

— Якія з названых грыбоў з'яўляюцца ядавітымі?

— Трэба з вялікай асцярожнасцю збіраць грыбы. Калі вы не ўпэўнены ў тым, які гэта грыб, не бярыце яго ў кошык.

Рубрыка «Цікава ведаць».

Чытае добра падрыхтаваны вучань.

— А ці ведаеце вы, што грыбы з'яўляюцца «санітарамі» лесу? Уявіце сабе такую карціну: аблятаюць з дрэў лісты, ломяцца і падаюць галінкі дрэў, паміраюць звяры і насякомыя. І ўсё гэта гарой ляжыць па нашымі нагамі. Што б тады адбылося? Лес быў бы засыпаны смеццем. У ім размножыліся б мікробы. Сталі б хварэць жывыя дрэвы і жывёлы. На шчасце, існуюць грыбы. Яны «разбіраюць» на часцінкі усё гэта смецце. Яно зноў вяртаецца ў зямлю ў ролі ўгнаення для раслін лесу.

— Зараз давайце паразважаем. Як зменіцца жыццё лесу, калі ў ім загінуць усе расліны?

— Што будзе, калі ў лесе знікнуць птушкі і звяры?

VI. Першасная праверка разумення вывучанага.

Праца ў групе (дадатак 2).

Першая група выбірае адказы на пытанне «Як расліны дапамагаюць жывёлам?».

Другая група выбірае адказы на пытанне «Як жывёлы дапамагаюць раслінам?».

Складанне правіл сяброў прыроды.

— Многае, што нас акружае, з лесу: табурэтка, стол, шафа, тумбачка, кніжная паліца і кніжка на ёй, пенал, аловак, сшыткі, грыбы, ягады на нашым сталі. А чым жа чалавек адказвае лесу, як адносіцца да свайго вернага сябра? Як вы думаеце, аб чым папрасіў бы нас лес, калі б мог гаварыць?

— Давайце саставім правілы сяброў прыроды.

VII. Этап абагульнення і сістэматызацыі вывучанага.

— Наш урок падыходзіць да завяршэння. Што ж мы паспелі за гэты час зрабіць?

— Закончыце сказы:

1. Мы даведаліся, што такое...
2. Мы запамнілі, што расліны ў лесе размяшчаюцца...
3. Мы ведаем, чаму ў лесе так многа...
4. Мы будзем беражліва адносіцца да...

VIII. Этап інфармавання аб дамашнім заданні.

— Дома вы замацуеце веды на матэрыяле падручніка, с. 39–45. Па жаданні прыдумайце і намалюйце плакат на тэму «Беражы лес».

IX. Этап рэфлексіі.

— Зараз схавайцеся ў «домікі» і падумайце, дзякуючы чаму мы змаглі дасягнуць мэты ўрока.

— Успомніце, чыя работа на ўроку вам сёння спадабалася.

— Падумайце, як вы ацанілі б сябе. Абгрунтуйце свой адказ.

Праверачны тэст «Карысныя выкапні»

1. Адзнач самыя распаўсюджаныя карысныя выкапні Беларусі:

- а) пясок;
- б) каменны вугаль;
- в) нафта;
- г) граніт;
- в) гліна

2. Самае буйное радовішча калійных солей знаходзіцца паблізу горада:

- А) Мінска;
- Б) Мазыра;
- В) Салігорска.

3. Калійныя солі здабываюць для:

- а) ужывання ў ежу;
- б) паляпшэння ўраджайнасці палёў;
- в) паляпшэння ўрадлівасці глебы;
- г) падкормкі жывёл.

4. Нафту здабываюць каля гарадоў:

- А) Віцебск;
- Б) Рэчыца;
- В) Салігорск;
- Г) Светлагорск.

5. Торф утвараецца:

- а) на палях;
- б) на балотах;
- в) на лугах.

«Як жывёлы дапамагаюць раслінам?»

«Як расліны дапамагаюць жывёлам? »

- 1) узбагачаюць паветра кіслародам;
- 2) знішчаюць шкоднікаў;
- 3) служаць ежай;
- 4) даюць сховішча да спёкі і ворагаў;
- 5) распаўсюджваюць плады і насенне;
- 6) апыляюць кветкі раслін;
- 7) служаць матэрыялам для будавання гнёздаў;
- 8) рыюць хады і норы, што спрыяе паступленню вады і паветра да каранёў.